

Γιατί δεν είναι δυνατή μια «αριστερή» κεύνσιανή οικονομική πολιτική;

Από τις αρχές της δεκαετίας του '70 η ανεργία αυξάνεται. Οι καπιταλιστές και οι κυβερνήσεις εκμεταλλεύονται την κατάσταση για να επιτύχουν μειώσεις μισθών, πολιτική, συνδικαλιστική και εργασιακή πειθαρχηση των εργαζομένων και απορύθμιση της αγοράς εργασίας.

Δεν είναι λίγοι εκείνοι οι οικονομολόγοι, όπως π.χ. τα μέλη της "Memorandum Gruppe" στη Γερμανία και οι «Ευρωπαίοι Οικονομολόγοι για την Πλήρη Απασχόληση», οι οποίοι συνιστούν στις κυβερνήσεις την άσκηση μιας κεύνσιανής οικονομικής πολιτικής για την καταπολέμηση της ανεργίας και την επίτευξη πλήρους απασχόλησης.

Σε τι συνίσταται μια τέτοια πολιτική; Απλά ειπωμένο, συνίσταται κυρίως σε αυξήσεις των δαπανών του Δημοσίου του ύψους και της διάρκειας που είναι αναγκαία για την απόληψη της ανεργίας.

Για τις ανάγκες της πραγμάτευσης του ζητήματος, αν είναι δυνατή μια τέτοια οικονομική πολιτική, θα διακρίνουμε τέσσερα είδη δαπανών του Δημοσίου:

- α) Καταναλωτικές και επενδυτικές δαπάνες για αγαθά και υπηρεσίες,
- β) δαπάνες για προσωπικό,
- γ) μεταβιβαστικές πληρωμές και
- δ) πληρωμές τόκων¹.

Οι αυξήσεις καθενός από τα τέσσερα παραπάνω είδη των δημοσίων δαπανών είναι δύο κατηγοριών: εφάπαξ αυξήσεις δαπανών και διαρκείς αυξήσεις δαπανών. Εφάπαξ αύξηση δαπανών είναι κάθε αύξηση δαπανών η οποία γίνεται για μια και μόνη περίοδο. Αυτό σημαίνει ότι το Δημόσιο αυξάνει τις δαπάνες του σε μια περίοδο κατά ένα ορισμένο ποσό και την αμέσως επόμενη περίοδο τις μειώνει κατά το ίδιο ποσό. Διαρκής είναι κάθε αύξηση δαπανών η οποία δε γίνεται, όπως μια εφάπαξ αύξηση, για μια και μόνη περίοδο, αλλά γίνεται για μια περίοδο και για όλες τις επόμενες περιόδους. Αυτό σημαίνει ότι το Δημόσιο αυξάνει τις δαπάνες του σε μια περίοδο κατά ένα ορισμένο ποσό, αλλά δεν τις μειώνει την αμέσως επόμενη περίοδο κατά το ίδιο ποσό, παρά τις κρατά σ' αυτό το αυξημένο ύψος τους και σε όλες τις επόμενες περιόδους.

Κάθε αύξηση των δαπανών του Δημοσίου, για αγαθά και υπηρεσίες που παράγει φυσι-

¹ Ο Γιώργος Σταμάτης είναι καθηγητής Οικονομικής Θεωρίας στο Πάντειο Πανεπιστήμιο. Ο συγγραφέας ευχαριστεί για σημαντικές διορθώσεις τον Θόδωρο Μαριώλη.

κά ο ιδιωτικός τομέας της οικονομίας, σημαίνει ισόποση αύξηση της ζήτησης γι' αυτά τα αγαθά και αυτές τις υπηρεσίες και, συνεπώς, ισόποση αύξηση της παραγωγής των ιδίων αυτών αγαθών και υπηρεσιών κι έτσι και του εθνικού προϊόντος στην περίοδο που έγινε αυτή η αύξηση των δημοσίων δαπανών. Αυτή η αύξηση της παραγωγής των αγαθών και υπηρεσιών που παράγει ο ιδιωτικός τομέας της οικονομίας δεν προϋποθέτει βέβαια κατ' ανάγκην και μια αύξηση της απασχόλησης και μια μείωση της ανεργίας. Διότι είναι δυνατόν οι καπιταλιστές που θα παράξουν αυτά τα αγαθά και αυτές τις υπηρεσίες να διαθέτουν υπο-απασχολούμενο εργατικό δυναμικό ή, αν δε διαθέτουν υπο-απασχολούμενο εργατικό δυναμικό, να προσφύγουν σε υπερωρίες ή και σε υπερεργασία (= εργασία σε ημέρες αργίας) του ήδη υπάρχοντος πλήρως απασχολούμενου εργατικού δυναμικού τους. Χάρην απλούστευσης όμως του πράγματος, εμείς θα δεχθούμε εδώ και στα ακόλουθα ότι για να πραγματοποιήσουν οι καπιταλιστές την εν λόγω αύξηση της παραγωγής τους είναι αναγκασμένοι να προσλάβουν επιπρόσθετους εργαζομένους. Υπ' αυτήν λοιπόν την παραδοχή, κάθε αύξηση των δαπανών του Δημοσίου για αγαθά και υπηρεσίες αυξάνει την απασχόληση και ενδεχομένως μειώνει την ανεργία. Μια αύξηση της απασχόλησης δε μειώνει βέβαια κατ' ανάγκην την ανεργία. Και πάλι όμως χάριν απλούστευσης του πράγματος θα δεχθούμε εδώ ότι κάθε αύξηση της απασχόλησης μειώνει την ανεργία. Θα δεχθούμε δηλ. ότι, συνεπεία της αύξησης των εν λόγω δαπανών του Δημοσίου, η απασχόληση αυξάνεται ποσοστιαία περισσότερο από το εργατικό δυναμικό ή, απλούστερα, ότι το εργατικό δυναμικό παραμένει αμετάβλητο, οπότε και κάθε αύξηση της απασχόλησης είναι ταυτόσημη με μια ισόποση μείωση της ανεργίας.

Η παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών και συνεπώς η απασχόληση δεν αυξάνονται όμως κατ' ανάγκην μόνον στην περίοδο στην οποία αυξήθηκαν οι εν λόγω δαπάνες, αλλά δύναται να αυξάνονται και σε όλες τις επόμενες περιόδους. Αυτό εξαρτάται από το αν η αύξηση των δαπανών είναι εφάπαξ ή διαρκής. Αν η αύξηση των δαπανών είναι εφάπαξ, τότε, στην περίοδο η οποία ακολουθεί την περίοδο αυτής της εφάπαξ αύξησης των δαπανών, η παραγωγή και η απασχόληση μειούνται και επανέρχονται στο επίπεδο στο οποίο ευρίσκονταν πριν την εν λόγω αύξηση των δαπανών, και η ανεργία αυξάνεται και επανέρχεται και πάλι στο επίπεδο στο οποίο ευρίσκετο πριν την ίδια αυτή αύξηση των δαπανών.

Αν όμως η αύξηση των δαπανών για αγαθά και υπηρεσίες είναι μια διαρκής αύξηση, τότε η παραγωγή και η απασχόληση αυξάνονται και η ανεργία μειούται όχι μόνον στην περίοδο κατά την οποία άρχισε, αλλά και σε όλες τις επόμενες περιόδους, στις οποίες συνεχίζεται αυτή η αύξηση δαπανών.

Ας δούμε πώς γίνεται αυτό. Εστω ότι στην περίοδο 2001 το Δημόσιο αυξάνει τις δαπάνες του για αγαθά και υπηρεσίες κατά το ποσό των x δραχμών. Τότε το 2001 η ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες και η παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών, και έτσι και το εθνικό προϊόν, αυξάνεται κατά το ποσό x . Επειδή αυτά τα επιπρόσθετα αγαθά και υπηρεσίες αξίας x παρήχθησαν από τον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας, αποτελούν εισόδημα, δηλ. μισθούς και κέρδη, αυτού του τομέα. Την επόμενη περίοδο 2002 οι εργαζόμενοι και οι καπιταλιστές θα ξοδέψουν αυτό το επιπρόσθετο εισόδημά τους x ως εξής: Ένα μέρος θα το πληρώσουν ως φόρους στο Δημόσιο, ένα άλλο μέρος θα το αποταμιεύσουν, δηλ. δε θα το καταναλώσουν, και το υπόλοιπο μέρος θα το καταναλώσουν. Εστω ϕ ο ενιαίος «φορολογικός συντελε-

στής». Τότε μετά την πληρωμή των φόρων θα τους απομείνει το ποσό $x - \phi x [= x(1 - \phi)]$. Και έστω s το ποσοστό του $x(1 - \phi)$ που αποταμιεύουν. Τότε μετά την πληρωμή των φόρων και την αποταμίευση θα τους απομείνει για κατανάλωση το ποσό $x(1 - \phi)(1 - s)$. Το 2002 λοιπόν η ιδιωτική κατανάλωση, και συνεπώς η παραγωγή καταναλωτικών αγαθών και υπηρεσιών και συνεπώς το εθνικό προϊόν, αυξάνεται κατά το ποσό $x(1 - \phi)(1 - s)$. Συνεπώς την ίδια περίοδο 2002 αυξάνεται αντιστοίχως η απασχόληση στο βαθμό ο οποίος είναι αναγκαίος για την παραγωγή του επιπρόσθετου εθνικού προϊόντος αξίας $x(1 - \phi)(1 - s)$, και μειούται αντιστοίχως η ανεργία.

Στις περιόδους 2003, 2004 κ.ο.κ. το εθνικό προϊόν θα αυξάνεται κατά $x[(1 - \phi)(1 - s)]^2$, $x[(1 - \phi)(1 - s)]^3$ κ.ο.κ. και η απασχόληση θα αυξάνεται και η ανεργία θα μειούται αντιστοίχως.

Επειδή το $(1 - \phi)(1 - s)$ είναι μικρότερο της μονάδας, είναι προφανές ότι σε λίγες περιόδους αυτή η αύξηση του εθνικού προϊόντος καθώς και η αντίστοιχη αύξηση της απασχόλησης και η αντίστοιχη μείωση της ανεργίας θα είναι αμελητέες. Εν πάση όμως περιπτώσει, η συνολική αύξηση του εθνικού προϊόντος, η οποία θα προκύψει συνολικά για το έτος 2001 και όλα τα επόμενα έτη, θα είναι ίση με

$$\begin{aligned} & x + x[(1 - \phi)(1 - s)] + x[(1 - \phi)(1 - s)]^2 + \dots \\ & = x\{1 + (1 - \phi)(1 - s) + [(1 - \phi)(1 - s)]^2 + \dots\} = \\ & = x[1 - (1 - \phi)(1 - s)]^{-1}, \end{aligned}$$

όπου το $[1 - (1 - \phi)(1 - s)]^{-1}$ είναι ο λεγόμενος πολλαπλασιαστής του Keynes.

Αντίστοιχη προς αυτή τη συνολική αύξηση του εθνικού προϊόντος, που θα προκύψει από μια αύξηση των δημοσίων δαπανών του 2001 για αγαθά και υπηρεσίες, θα είναι και η συνολική αύξηση της απασχόλησης και η συνολική μείωση της ανεργίας.

Προϋποθέσαμε άρρητα στα παραπάνω ότι η εθνική οικονομία, για την οποία πρόκειται εδώ, είναι μια «κλειστή» εθνική οικονομία, δηλ. μια εθνική οικονομία η οποία δεν έχει οικονομικές σχέσεις με άλλες οικονομίες. Διαφορετικά ο πολλαπλασιαστής του Keynes θα ήταν ίσος με $[1 - (1 - \phi)(1 - s)(1 - \psi)]^{-1}$, όπου ψ το ποσοστό της κατανάλωσης $x(1 - \phi)(1 - s)$, το οποίο ξοδεύεται για εισαγωγές. Οπότε και η συνολική αύξηση του εθνικού προϊόντος, η συνολική αύξηση της απασχόλησης και η συνολική μείωση της ανεργίας, που θα προέκυπταν από μια διαρκή αύξηση των δημοσίων δαπανών κατά x , θα ήταν αντιστοίχως μικρότερες.

Επίσης άρρητα προϋποθέσαμε στα παραπάνω ότι ο ιδιωτικός τομέας, για να αντεπεξέρθει στην αυξημένη ζήτηση, δε χρειάζεται να κάνει νέες επενδύσεις. Αφήσαμε δηλ. άρρητα εκτός θεώρησης τις θετικές επιπτώσεις του λεγόμενου επιταχυντή στη ζήτηση, στο εθνικό προϊόν, στην απασχόληση και στην ανεργία.

Και τις δύο αυτές προϋποθέσεις θα τις κρατήσουμε —χάριν απλούστευσης του πράγματος— και για τα ακόλουθα².

Οι επιπτώσεις μιας αύξησης καθενός από τα υπόλοιπα τρία είδη των δημοσίων δαπανών στη ζήτηση, στο εθνικό προϊόν, στην απασχόληση και στην ανεργία δε διαφέρουν *κατ' αρχήν* από τις αντίστοιχες επιπτώσεις μιας αύξησης των δημοσίων δαπανών για αγαθά και υπηρεσίες, τις οποίες εκθέσαμε.

Υπάρχει μια και μόνη διαφορά. Η ακόλουθη: Μια αύξηση x των δημοσίων δαπανών για αγαθά και υπηρεσίες σε μια ορισμένη περίοδο είναι ταυτή με μια αύξηση της ζήτησης στην ίδια αυτή περίοδο κατά x , αυξάνει δηλ. στην ίδια αυτή περίοδο τη ζήτηση και συνεπώς το εθνικό προϊόν κατά x . Μια αύξηση x όμως των δημοσίων δαπανών για προσωπικό ή για μεταβιβαστικές πληρωμές ή για πληρωμές τόκων είναι ταυτή με μια αύξηση του εισοδήματος ή των εργαζομένων στο Δημόσιο ή των αποδεκτών των μεταβιβαστικών πληρωμών ή των αποδεκτών των πληρωμών τόκων (δηλ. των πιστωτών του Δημοσίου). Από αυτό το επιπρόσθετο εισόδημά τους x οι εν λόγω πληρώνουν όμως το ποσό ϕx στο Δημόσιο ως φόρους και από το υπόλοιπο ποσό $x(1 - \phi)$ αποταμιεύουν το ποσό $x(1 - \phi)s$. Διαθέτουν συνεπώς για κατανάλωση μόνον το ποσό $x(1 - \phi)(1 - s)$. Συνεπώς αυξάνουν τη ζήτηση κατά $x(1 - \phi)(1 - s)$.

Συμπέρασμα: Ενώ μια αύξηση x των δημοσίων δαπανών για αγαθά και υπηρεσίες σε μια ορισμένη περίοδο αυξάνει τη ζήτηση και συνεπώς το εθνικό προϊόν στην ίδια αυτή περίοδο κατά x , μια ισόποση αύξηση x των δημοσίων δαπανών για προσωπικό ή για μεταβιβαστικές πληρωμές ή για πληρωμές τόκων σε μια ορισμένη περίοδο αυξάνει τη ζήτηση και συνεπώς το εθνικό προϊόν στην ίδια αυτή περίοδο όχι κατά x αλλά κατά $x(1 - \phi)(1 - s)$, δηλ. κατά ένα ποσό σαφώς μικρότερο του x .

Δεύτερο Συμπέρασμα: Επειδή μια αύξηση x των δημοσίων δαπανών για αγαθά και υπηρεσίες σε μια ορισμένη περίοδο αυξάνει τη ζήτηση και το εθνικό προϊόν στην ίδια αυτή περίοδο κατά ένα ποσό μεγαλύτερο από εκείνο, κατά το οποίο θα αύξανε τη ζήτηση και το εθνικό προϊόν μια ισόποση αύξηση ενός από τα υπόλοιπα είδη των δημοσίων δαπανών, οι επιπτώσεις της στην απασχόληση και στην ανεργία είναι θετικότερες από εκείνες μιας ισόποσης αύξησης των υπόλοιπων δαπανών.

Αυτό το δεύτερο συμπέρασμα δεν είναι, στο βαθμό που αφορά μια αύξηση των δημοσίων δαπανών για προσωπικό, απολύτως ορθό. Αυξήσεις των δημοσίων δαπανών για προσωπικό είναι δύο ειδών: Αυξήσεις για αύξηση των μισθών ενός αμετάβλητου αριθμού δημοσίων υπαλλήλων ή και αυξήσεις για πρόσληψη επιπρόσθετου προσωπικού με τον ισχύοντα αμετάβλητο μισθό. Όταν αυτές οι αυξήσεις δημοσίων δαπανών για προσωπικό προέρχονται μόνον από αύξηση μισθών, τότε το εν λόγω συμπέρασμα είναι ορθό. Όταν όμως προέρχονται και από αύξηση του προσωπικού, τότε δεν είναι ορθό, διότι αυτές οι αυξήσεις των δημοσίων δαπανών αυξάνουν όχι μόνον έμμεσα, δηλ. μέσω της αυξημένης ζήτησης καταναλωτικών αγαθών, την οποία συνεπάγονται, αλλά και άμεσα αύξηση της απασχόλησης και μείωση της ανεργίας. Μέσω του διορισμού επιπρόσθετων δημοσίων υπαλλήλων αυξάνουν άμεσα την απασχόληση και μειώνουν άμεσα την ανεργία. Και μέσω της ζήτησης για καταναλωτικά αγαθά, την οποία αναπτύσσουν αυτοί οι νεοπροσληφθέντες στο Δημόσιο, αυξάνουν το εθνικό προϊόν και συνεπώς αυξάνουν έτσι και έμμεσα την απασχόληση — την απασχόληση στον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας, ο οποίος παράγει αυτά τα καταναλωτικά αγαθά — και συνεπώς μειώνουν και έμμεσα την ανεργία.

Ως εκ τούτου μια αύξηση των δημοσίων δαπανών για την πρόσληψη επιπρόσθετων δημοσίων υπαλλήλων είναι ό,τι το καταλληλότερο θα είχε να προτείνει μια «αριστερή» κείνσιανή πολιτική καταπολέμησης της ανεργίας. Όπως θα δούμε όμως στη συνέχεια, αυτές οι αυξήσεις των δημοσίων δαπανών είναι ακριβώς εκείνες με τη μικρότερη δυνατότητα πραγματοποίησης.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι σημαντικές για μια κείνσσιανή πολιτική καταπολέμησης της ανεργίας είναι μόνον οι διαρκείς και όχι οι εφάπαξ αυξήσεις των δημοσίων δαπανών. Αυτές και μόνον τις διαρκείς αυξήσεις των δημοσίων δαπανών θα λάβουμε λοιπόν υπόψη μας στα ακόλουθα κατά την πραγμάτευση του ζητήματος αν είναι δυνατή μια κείνσσιανή πολιτική απάλειψης της ανεργίας.

Θα μπορούσε κανείς να πει, ότι, σύμφωνα με τα παραπάνω, το πρόβλημα της απάλειψης της ανεργίας είναι πολύ απλό. Πόσους ανέργους έχουμε στην Ελλάδα σήμερα; Περίπου 500 χιλιάδες. Να λοιπόν η απλή λύση: Αν το Δημόσιο αυξήσει διαρκώς τις δαπάνες του κατά το κατάλληλο ποσό, τότε σε λίγα μόλις χρόνια θα ξεχάσουμε τι σημαίνει ανεργία. Ας δούμε λοιπόν πόσο απλή και πόσο εφικτή είναι αυτή η λύση του προβλήματος της ανεργίας, δοκιμάζοντάς τη σε μια συγκεκριμένη οικονομία.

Έστω λοιπόν μια «κλειστή» εθνική οικονομία με 6 εκατ. εργαζομένους και 0,5 εκατ. ανέργους (7,7% ανεργία), της οποίας το εθνικό προϊόν το 2000 ήταν ίσο με 50 τρισ. δραχμές. Το Δημόσιο απασχολούσε το 2000 2 εκατ. δημοσίους υπαλλήλους με μέσο ετήσιο μισθό 5 εκατ. δραχμές το έτος. Ο ιδιωτικός τομέας, τον οποίον, χάριν απλούστευσης, θεωρούμε πλήρως καπιταλιστικοποιημένο, απασχολούσε το ίδιο έτος τους υπόλοιπους 4 εκατ. εργαζομένους με μέσο ετήσιο μισθό επίσης 5 εκατ. δραχμές το έτος. Κάθε εργαζόμενος στο δημόσιο τομέα της οικονομίας παρήγαγε το 2000 ως καθαρό προϊόν το μισθό του, δηλ. ένα καθαρό προϊόν αξίας 5 εκατ. δραχμών³. Κάθε εργαζόμενος στον ιδιωτικό-καπιταλιστικό τομέα παρήγαγε κατά μέσο όρο το ίδιο έτος ως καθαρό προϊόν το μισθό του των 5 εκατ. δραχμών και κέρδη 5 εκατ. δραχμών, δηλ. ένα καθαρό προϊόν αξίας 10 εκατ. δραχμών. Έτσι ο μεν δημόσιος τομέας της οικονομίας με τα 2 εκατ. εργαζομένων του παρήγαγε το 2000 ένα καθαρό προϊόν αξίας 10 τρισ. δραχμών, ο δε ιδιωτικός τομέας της οικονομίας με τα 4 εκατ. εργαζομένων του παρήγαγε το ίδιο έτος ένα καθαρό προϊόν αξίας 40 τρισ. δραχμών. Συνεπώς, το καθαρό εθνικό προϊόν του 2000 ήταν αξίας 50 τρισ. δραχμών.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, οι δαπάνες του Δημοσίου για προσωπικό ήταν το 2000 ίσες με 10 τρισ. δραχμές. Προϋποθέτουμε ότι το Δημόσιο δεν είχε λάβει στο παρελθόν και δεν έλαβε ούτε το 2000 δάνεια. Συνεπώς δεν πλήρωσε το 2000 τόκους. Επίσης προϋποθέτουμε ότι το 2000 το Δημόσιο δεν εκτέλεσε μεταβιβαστικές πληρωμές⁴. Συνεπώς οι δαπάνες του Δημοσίου το 2000 ήταν μόνον δαπάνες για προσωπικό και για αγαθά και υπηρεσίες. Όπως είδαμε, οι δαπάνες του για προσωπικό ήταν ίσες με 10 τρισ. δραχμές. Έστω ότι οι δαπάνες του Δημοσίου για αγαθά και υπηρεσίες ήταν ίσες με 15 τρισ. δραχμές. Τότε οι συνολικές του δαπάνες ήταν ίσες με 25 τρισ. δραχμές. Επειδή, εξ υποθέσεως, το Δημόσιο δεν έλαβε το 2000 δάνεια, οι δαπάνες του είναι ίσες ή μικρότερες των εσόδων του. Προϋποθέτουμε ότι τα έσοδά του είναι μόνον έσοδα από φόρους. Επίσης προϋποθέτουμε ότι το Δημόσιο το 2000 δαπάνησε όλα τα έσοδά του. Συνεπώς τα έσοδά του το 2000 ήταν ίσα με τις δαπάνες του, δηλ. 25 τρισ. δραχμές. Και επειδή όλα τα έσοδά του προέρχονται από φόρους, χρηματοδότησε όλες τις δαπάνες του με φόρους. Τα έσοδά του (= δαπάνες του) είναι 25 τρισ. δραχμές και το εθνικό προϊόν είναι 50 τρισ. δραχμές. Συνεπώς ο φορολογικός συντελεστής ϕ ήταν το

2000 ίσος με $25/50 (= 0,5)$. Από κάθε δραχμή καθαρού προϊόντος, η οποία παρήχθη το 2000 στο δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα, το Δημόσιο εισέπραξε ως φόρο 0,5 δραχμές.

Προϋποθέτουμε, τέλος, ότι η οριακή και —χάριν απλούστευσης— η μέση ροπή προς κατανάλωση τόσο των εργαζομένων όσο και των καπιταλιστών είναι ίση με 0,8, δηλ. ότι από κάθε δραχμή εισοδήματος προερχόμενου ή από μισθούς ή από κέρδη οι 0,8 δραχμές ξοδεύονται για κατανάλωση και οι υπόλοιπες 0,2 δραχμές δεν ξοδεύονται για κατανάλωση, δηλ. αποταμιεύονται.

Αυτή λοιπόν ήταν η κατάσταση της δεδομένης εθνικής οικονομίας το έτος 2000. Το Δημόσιο επιθυμεί λοιπόν τώρα να μειώσει την ανεργία αυξάνοντας τις δαπάνες του, ας πούμε τις δαπάνες του για αγαθά και υπηρεσίες, κατά ένα τρισ. δραχμές για καθένα από τα επόμενα έτη, για να μειώσει αντιστοίχως την ανεργία.

Πώς όμως να χρηματοδοτήσει αυτή την αύξηση των δαπανών του; Προφανώς ή αυξάνοντας αντιστοίχως τη φορολογία ή παίρνοντας αντίστοιχο δάνειο. Ας υποθέσουμε ότι κάνει το πρώτο και ας δούμε τι συμβαίνει το 2001. Το Δημόσιο αυξάνει λοιπόν τη φορολογία, έτσι που το 2001 εισπράττει από φόρους ένα επιπλέον τρισ. δραχμές, δηλ. συνολικά 26 τρισ. δραχμές. Ξοδεύει αυτό το 1 τρισ. δραχμές, το οποίο εισέπραξε επιπροσθέτως, για αγαθά και υπηρεσίες. Δαπανά δηλ. το 2001 10 τρισ. δραχμές για προσωπικό και 16 τρισ. δραχμές για αγαθά και υπηρεσίες. Συνεπώς το εθνικό προϊόν αυξάνεται το 2001 κατ' αυτήν ακριβώς την αύξηση των δημοσίων δαπανών για αγαθά και υπηρεσίες από 50 σε 51 τρισ. δραχμές. Συγχρόνως όμως μειούται —συνεπεία της αύξησης των φόρων κατά 1 τρισ. δραχμές και της συνακόλουθης μείωσης της ιδιωτικής κατανάλωσης κατά $(1 - \phi)(1 - s)$ τρισ. δραχμές— κατά $(1 - \phi)(1 - s)$ τρισ. δραχμές. Έτσι το 2001 το εθνικό προϊόν αυξάνεται κατά $1 - (1 - \phi)(1 - s)$ τρισ. δραχμές. Οι φόροι που εισέπραξε το Δημόσιο το 2001 είναι 26 τρισ. δραχμές. Συνεπώς ο φορολογικός συντελεστής ϕ το 2001 αυξήθηκε από $25/50 (= 0,5)$ σε $26/50 + 1 - (1 - \phi)(1 - s)$. Ισχύει λοιπόν για το φορολογικό συντελεστή του 2001:

26

$$\phi = \frac{26}{50 + 1 - (1 - \phi)(1 - s)}$$

Από την παραπάνω σχέση παίρνουμε (για $s = 0,2$):

$$\phi = 0,513722.$$

Έτσι λοιπόν το εθνικό προϊόν αυξάνεται το 2001 κατά $1 - (1 - \phi)(1 - s) = 1 - (1 - 0,513722)(1 - 0,2) = 0,6109776$ τρισ. δραχμές, δηλ. από 50 σε 50,61 τρισ. δραχμές περίπου.

Για να παραχθεί αυτό το επιπρόσθετο εθνικό προϊόν αξίας 0,61 τρισ. δραχμών, οι καπιταλιστές θα πρέπει να προσλάβουν 61 χιλιάδες νέους εργαζομένους, αφού καθ' υπόθεσιν κάθε εργαζόμενος στον καπιταλιστικό τομέα της οικονομίας παράγει κατά μέσο όρο ένα καθαρό προϊόν αξίας 10 εκατ. δραχμών⁵.

Ας δούμε πώς έχει η παραγωγή και η κατανομή του προϊόντος και του εισοδήματος το 2001 σε σχέση με το 2000.

Το 2000 ο ιδιωτικός τομέας παρήγαγε ένα προϊόν αξίας 40 τρισ. δραχμών (20 τρισ.

δραχμές μισθοί και 20 τρισ. κέρδη), ο δημόσιος τομέας ένα προϊόν αξίας 10 τρισ. δραχμών (αποτελούμενο από τους μισθούς των δημοσίων υπαλλήλων) και συνεπώς η οικονομία ένα προϊόν αξίας 50 τρισ. δραχμών (30 τρισ. δραχμές μισθοί και 20 τρισ. δραχμές κέρδη). Μετά τη φορολογία στον ιδιωτικό τομέα απέμειναν 20 τρισ. δραχμές (10 τρισ. δραχμές μισθοί και 10 τρισ. δραχμές κέρδη) και στους δημοσίους υπαλλήλους 5 τρισ. δραχμές. Το Δημόσιο εισέπραξε από φόρους 25 τρισ. δραχμές, από τα οποία δαπάνησε 10 τρισ. δραχμές για μισθούς των δημοσίων υπαλλήλων και 15 τρισ. δραχμές για την αγορά αγαθών και υπηρεσιών από τον καπιταλιστικό τομέα.

Ο λόγος του προϊόντος του καπιταλιστικού τομέα προς το εθνικό προϊόν ήταν το 2000 ίσος με $40/10 (= 4)$. Ο λόγος κερδών προς εθνικό προϊόν προ φόρων ήταν το 2000 ίσος με $20/50 (= 0,4)$ και μετά τους φόρους ίσος με $10/50 (= 0,2)$. Και ο λόγος δημοσίων εσόδων προς εθνικό προϊόν το ίδιο έτος 2000 ήταν ίσος με $25/50 (= 0,5)$.

Το 2001 έχουμε, υπό την προϋπόθεση ότι οι μισθοί δε μεταβάλλονται, την εξής κατάσταση:

Ο ιδιωτικός τομέας παρήγαγε το 2001 ένα προϊόν αξίας 40,610 τρισ. δραχμών (20,305 τρισ. μισθοί και 20,305 τρισ. κέρδη), ο δημόσιος τομέας ένα προϊόν αξίας 10 τρισ. δραχμών (αποτελούμενο από τους μισθούς των δημοσίων υπαλλήλων) και συνεπώς η οικονομία ένα προϊόν αξίας 50,610 τρισ. δραχμών (30,305 τρισ. μισθοί και 20,305 τρισ. κέρδη). Μετά τη φορολογία στον ιδιωτικό τομέα απομένουν $30,305 (1 - \phi) [= 30,305 - 15,568 = 14,736]$ τρισ. δραχμές (7,368 τρισ. μισθοί και 7,368 τρισ. κέρδη) και στους δημοσίους υπαλλήλους μισθοί ύψους 4,863 τρισ. δραχμών.

Ο λόγος του προϊόντος του καπιταλιστικού τομέα προς το εθνικό προϊόν αυξήθηκε από $40/10 (= 4)$ σε $40,610/10 (4,061)$. Ο λόγος κερδών προς εθνικό προϊόν προ φόρων αυξήθηκε από $20/50 (= 0,4)$ σε $20,305/50,610 (= 0,401)$. Ο ίδιος αυτός λόγος όμως μετά τη φορολογία μειώθηκε από $10/50 (= 0,2)$ σε $7,368/50,610 (= 0,145)$. Και, τέλος, ο λόγος δημοσίων εσόδων προς εθνικό προϊόν, δηλ. ο φορολογικός συντελεστής, αυξήθηκε από $25/50 (= 0,5)$ σε $26/50,610 (= 0,513)$.

Έτσι λοιπόν το 2001 ο λόγος των κερδών μετά τους φόρους μειώθηκε και ο λόγος των κρατικών εσόδων αυξήθηκε. Και οι δύο αυτές εξελίξεις είναι αρνητικές για τους καπιταλιστές. Η μόνη θετική εξέλιξη γι' αυτούς είναι η αύξηση του λόγου του προϊόντος του καπιταλιστικού τομέα προς το προϊόν του δημοσίου τομέα.

Αν η παραπάνω αύξηση τόσο των φόρων όσο και των δημοσίων δαπανών για αγαθά και υπηρεσίες κατά 1 τρισ. δραχμές είναι μια εφάπαξ αύξηση, οπότε το 2002 το Δημόσιο θα μειώσει φόρους και δαπάνες για αγαθά και υπηρεσίες κατά 1 τρισ. δραχμές, τότε το 2002 θα επανέλθουμε στην προτερέα κατάσταση του 2000. Αν όμως η παραπάνω αύξηση είναι διαρκής, οπότε το Δημόσιο θα αυξάνει κάθε χρόνο τους φόρους και τις δαπάνες για αγαθά και υπηρεσίες κατά 1 τρισ. δραχμές, τότε η κατάσταση που περιγράψαμε παραπάνω θα επιδεινώνεται για τους καπιταλιστές.

Ας δούμε όμως τώρα τι συμβαίνει, αν το Δημόσιο, με το 1 τρισ. δραχμές, που εισέπραξε από αύξηση των φόρων, χρηματοδοτήσει δαπάνες για προσωπικό (= για αύξηση του προσωπικού ή/και για αύξηση των μισθών του προσωπικού, δηλ. των δημοσίων υπαλλήλων) ή/και δαπάνες για μεταβιβαστικές πληρωμές. Υπό την προϋπόθεση ότι ο φορολογικός συ-

ντλεστής ϕ και η ροπή προς αποταμίευση s είναι ενιαία για όλες τις εισοδηματικές τάξεις μεγέθης (όπως είναι εδώ καθ' υπόθεσιν), τότε δεν έχουμε καθ' αρχήν καμιά επίπτωση στη συνολική ζήτηση και στο εθνικό προϊόν⁶.

Ο αναγνώστης μπορεί να υπολογίσει μόνος του ότι σ' αυτή την περίπτωση οι επιπτώσεις στον καπιταλιστικό τομέα της οικονομίας είναι δυσμενέστερες — ιδιαίτερος εκείνες που αφορούν την επέκταση του δημόσιου σε βάρος του ιδιωτικού τομέα της οικονομίας καθώς και εκείνες που αφορούν την κατανομή του εισοδήματος.

Ωστόσο στη δεδομένη περίπτωση είναι δυνατόν να έχουμε και επιπτώσεις στην απασχόληση. Οι επιπτώσεις στην απασχόληση είναι διαφορετικές, ανάλογα αν (α) το 2001 το 1 τρισ. δραχμές δαπανάται για την πρόσληψη νέου προσωπικού ή (β) δαπανάται για μεταβιβαστικές πληρωμές ή/και για αυξήσεις μισθών των ήδη απασχολούμενων δημοσίων υπαλλήλων. Στην πρώτη περίπτωση η απασχόληση αυξάνεται κατά 200 χιλιάδες άτομα (τόσοι είναι οι επιπρόσθετοι δημόσιοι υπάλληλοι, τους οποίους μπορεί να προσλάβει για ένα έτος το Δημόσιο με 11 τρισ. δραχμές), ενώ στη δεύτερη περίπτωση η απασχόληση παραμένει καθ' αρχήν αμετάβλητη⁷. Επίσης στην πρώτη περίπτωση, πέραν του ότι μειούται (όπως στη δεύτερη περίπτωση) ο λόγος των κερδών μετά τους φόρους και αυξάνεται ο λόγος των δημοσίων εσόδων, μειούται και ο λόγος του προϊόντος του ιδιωτικού τομέα προς το προϊόν του δημόσιου τομέα.

Οι καπιταλιστές έχουν τρεις σοβαρούς λόγους να προτιμούν αυξήσεις κρατικών δαπανών για αγαθά και υπηρεσίες έναντι αυξήσεων για την πρόσληψη νέου προσωπικού. Ο ένας λόγος είναι ότι οι αυξήσεις δαπανών του πρώτου είδους αυξάνουν το λόγο του προϊόντος του ιδιωτικού τομέα προς το προϊόν του δημόσιου τομέα, ενώ οι αυξήσεις δαπανών του δεύτερου είδους μειώνουν αυτό το λόγο. Ο δεύτερος λόγος είναι ότι κάθε αύξηση δαπανών του πρώτου είδους αυξάνει στο έτος, στο οποίο εκτελείται, τη ζήτηση για τα προϊόντα τους κατά το ίδιο ποσό, ενώ κάθε αύξηση των δαπανών του δεύτερου είδους αυξάνει αυτή τη ζήτηση για τα προϊόντα τους κατά ένα μικρότερο ποσό. Ο τρίτος λόγος είναι ότι αυξήσεις των δημοσίων δαπανών για πρόσληψη νέου προσωπικού μειώνουν το λόγο των κερδών κατά πολύ περισσότερο από ισόποσες αυξήσεις των δημοσίων δαπανών για αγαθά και υπηρεσίες⁸.

Για τους δύο τελευταίους από τους τρεις προαναφερθέντες λόγους, για τους οποίους οι καπιταλιστές προτιμούν τις αυξήσεις δημοσίων δαπανών για αγαθά και υπηρεσίες έναντι αυξήσεων των δημοσίων δαπανών για πρόσληψη νέου προσωπικού, προτιμούν οι καπιταλιστές αυτές τις αυξήσεις δημοσίων δαπανών και έναντι αυξήσεων των δημοσίων δαπανών για αυξήσεις των μισθών των ήδη απασχολούμενων δημοσίων υπαλλήλων ή για μεταβιβαστικές πληρωμές.

Μεταβάλλεται ουσιαδώς κάτι στα παραπάνω συμπεράσματα, αν υποθέσουμε ότι το Δημόσιο χρηματοδοτεί μια ορισμένη διαρκή αύξηση των δημοσίων δαπανών ενός οποιουδήποτε από τα προαναφερθέντα τρία είδη δημοσίων δαπανών όχι με φόρους, αλλά με δάνειο; Μάλλον όχι.

Ας δούμε τι ακριβώς συμβαίνει σ' αυτή την περίπτωση, εκκινώντας από το παράδειγμα, το οποίο πραγματευθήκαμε παραπάνω. Το Δημόσιο αυξάνει λοιπόν για το έτος 2001 και μόνον τις δαπάνες του για αγαθά και υπηρεσίες κατά 1 τρισ. δραχμές, χρηματοδοτώντας

αυτή την αύξηση των δαπανών του με ένα ισόποσο δάνειο. Προϋποθέτουμε δηλ. χάριν απλούστευσης του πράγματος ότι το Δημόσιο προβαίνει σε μία *εφάπαξ* αύξηση των δαπανών του, την οποία χρηματοδοτεί με ένα ισόποσο δάνειο. Δύο πράγματα αλλάζουν μόνον: Δημιουργείται δημόσιο χρέος και το Δημόσιο πληρώνει γι' αυτό το χρέος αντίστοιχους τόκους. Στα κέρδη των καπιταλιστών προστίθενται τώρα και οι τόκοι που πληρώνει το Δημόσιο σε αυτούς⁹. Έτσι το εθνικό προϊόν αποτελείται τώρα πλέον από τους μισθούς (του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα), τα επιχειρηματικά κέρδη και τους τόκους¹⁰. Ας δούμε πώς εξελίσσεται το χρέος του Δημοσίου και οι αντίστοιχες πληρωμές τόκων για επιτόκιο 10%. Για να το διαπιστώσουμε αυτό, πρέπει να διαπιστώσουμε πώς εξελίσσονται τα έσοδα του Δημοσίου από φόρους. Επειδή $\phi = 0,5$, τα έσοδα του Δημοσίου από φόρους είναι κάθε έτος ίσα με το ήμισυ του εθνικού προϊόντος. Το 2000 το εθνικό προϊόν ήταν 50 τρισ. δραχ., τα έσοδα από φόρους ήσαν 25 τρισ. δραχμές, οι δαπάνες του Δημοσίου ήταν 25 τρισ. δραχμές και το δημόσιο χρέος ήταν ίσο με μηδέν.

Το 2001 τα αντίστοιχα νούμερα είναι $51, 25,5, 26 + 1 \times 0,1^{11}$ ($= 26,1$), $26,1 - 25,5$ ($= 0,6$). Στο τέλος του 2001 το δημόσιο χρέος είναι λοιπόν ίσο με 0,6 τρισ. δραχμές.

Το 2002 έχουμε αντιστοίχως $51 + 1 \times 0,4^{12}$ ($= 51,4$), $25,7, 26 + 0,6 \times 0,1$ ($= 26,06$), $26,06 - 25,7$ ($= 0,36$). Το δημόσιο χρέος στο τέλος του 2002 είναι λοιπόν ίσο με 0,36 τρισ. δραχ.

Το 2003 έχουμε αντιστοίχως $51,4 + 0,4 \times 0,4$ ($= 51,56$), $25,78, 26 + 0,36 \times 0,1$ ($= 26,036$), $26,036 - 25,78$ ($= 0,256$). Το δημόσιο χρέος στο τέλος του 2003 είναι λοιπόν ίσο με 0,256 τρισ. δραχμές. Σε λίγα λοιπόν χρόνια το δάνειο του 1 τρισ. δραχμών που πήρε το Δημόσιο στις αρχές του 2000 θα έχει αποπληρωθεί.

Είναι προφανές ότι οι καπιταλιστές θα προτιμούσαν η χρηματοδότηση μιας αύξησης των δημοσίων δαπανών να γίνεται μέσω δανείων και όχι μέσω αύξησης του φορολογικού συντελεστή. Διότι αυτοί οι ίδιοι εισπράττουν τους τόκους που πληρώνει το Δημόσιο για αυτά τα δάνεια.

Γι' αυτό και τις τελευταίες δεκαετίες επέτυχαν να απαγορεύσουν στο Δημόσιο να παίρνει δάνεια από την ίδια τη δική του Κεντρική Τράπεζα. Η Κεντρική Τράπεζα δεν είναι πλέον ό,τι ήταν παλιότερα, δηλ. —μεταξύ άλλων— και η ιδιωτική τράπεζα του Δημοσίου, αλλά είναι σήμερα μια εμπορική τράπεζα σαν όλες τις άλλες εμπορικές τράπεζες, με τη διαφορά ότι έχει το προνόμιο έκδοσης χρήματος και είναι επιφορτισμένη με ορισμένα καθήκοντα εποπτείας των υπόλοιπων εμπορικών και άλλων τραπεζών.

Ωστόσο ούτε και αυτή την έστω και εφάπαξ αύξηση των δημοσίων δαπανών επιθυμούν, επειδή και αυτή συνεπάγεται επέκταση του δημόσιου εις βάρος του ιδιωτικού-καπιταλιστικού τομέα της οικονομίας.

Φαίνεται σαν από την παραπάνω ανάλυση να προέκυπτε ότι το Δημόσιο, εάν ήθελε, θα μπορούσε να αυξάνει τις δαπάνες του για να απαλείψει την ανεργία, χωρίς αυτό να του δημιουργεί κανένα πρόβλημα. Τότε όμως, γιατί, ενώ, όπως φαίνεται, μπορεί να τις αυξάνει, για να καταπολεμήσει έτσι την ανεργία, δεν τις αυξάνει; Μήπως, καιτοι μπορεί, δεν επιθυμεί;

Έστω ότι δύναται και ότι επιθυμεί. Μήπως υπάρχουν κάποιои, οι οποίοι δεν επιθυμούν κάτι τέτοιο και οι οποίοι είναι τόσο ισχυροί, που να μπορούν να επιβάλουν αυτό που στη συγκεκριμένη περίπτωση επιθυμούν; Ασφαλώς υπάρχουν. Ποιοι είναι αυτοί; Οι επιχειρηματίες-καπιταλιστές.

Είδαμε παραπάνω γιατί οι επιχειρηματίες-καπιταλιστές έχουν λόγους να μην επιθυμούν μιαν αύξηση των δημοσίων δαπανών — αδιάφορο αν αυτή εν τέλει αποσκοπεί ή δεν αποσκοπεί στη μείωση της ανεργίας. Οι επιχειρηματίες-καπιταλιστές έχουν όμως και έναν επιπρόσθετο λόγο να μην επιθυμούν αυξήσεις των δημοσίων δαπανών, όταν αυτές αποσκοπούν σε μια μείωση της ανεργίας. Διότι η ανεργία, όσο δεν προκαλεί κοινωνικές αναταραχές, τους είναι ευπρόσδεκτη, επειδή τους επιτρέπει να μειώνουν τους μισθούς και να πειθαρχούν τους εργαζομένους. Γιατί όμως οι επιχειρηματίες καπιταλιστές μπορούν να επιβάλουν αυτή την επιθυμία τους; Μπορούν, επειδή η οικονομία μας και η κοινωνία μας και συνεπώς το κράτος και οι κυβερνήσεις είναι καπιταλιστικά, είναι δηλ. οργανωμένα σύμφωνα με τα συμφέροντα και τις επιθυμίες των καπιταλιστών.

Αλλά —ανεξαρτήτως του τι επιθυμούν ή δεν επιθυμούν οι καπιταλιστές— έχει το κράτος την πραγματική οικονομική δυνατότητα να αυξάνει τις δαπάνες του.^{12a}

Η παραπάνω ανάλυσή μας δημιούργησε ίσως την πεπλανημένη εντύπωση ότι το κράτος έχει αυτή τη δυνατότητα. Αυτό οφείλεται εν μέρει στο ότι προϋποθέσαμε ότι το δημόσιο χρέος ήταν, όταν το κράτος άρχισε να αυξάνει τις δαπάνες του, μηδενικό. Αλλά κυρίως στην προϋπόθεσή μας ότι μια χρηματοδοτούμενη με δάνειο αύξηση των δημοσίων δαπανών είναι μια εφάπαξ και όχι μια διαρκής αύξηση. Το δημόσιο χρέος δεν είναι όμως μηδενικό. Το ελληνικό Δημόσιο π.χ. χρεωστά κάτι λιγότερο από 50 τρισ. δραχμές, ποσό δηλ. ίσο περίπου με το ακαθάριστο εθνικό προϊόν. Έτσι ένα μεγάλο μέρος των δημοσίων δαπανών είναι δαπάνες για την εξυπηρέτηση αυτού του χρέους (μόλις πριν λίγα χρόνια το ελληνικό Δημόσιο πλήρωνε όλα τα έσοδά του από φόρους για τόκους). Λόγω λοιπόν του δημοσίου χρέους, η δυνατότητα του Δημοσίου να αυξάνει τις δαπάνες του για αγαθά και υπηρεσίες, για προσωπικό και για μεταβιβαστικές πληρωμές, και δη όχι εφάπαξ αλλά διαρκώς, είναι ανύπαρκτη. Γι' αυτό και παρά την αυξανόμενη ανεργία δεν αυξάνει αυτές τις δαπάνες, αλλά, όπως γνωρίζουμε όλοι μας, τις μειώνει. Τις μειώνει για να μπορεί να εξοικονομήσει πόρους για την εξυπηρέτηση του χρέους του. Το δημόσιο χρέος αυξάνεται όμως σε περιόδους οικονομικής κρίσης. Έτσι σε περιόδους οικονομικής κρίσης, όταν το κράτος καλείται από αριστερούς-κενσιανούς οικονομολόγους να επιληφθεί των προβλημάτων που δημιουργεί η κρίση για τους μισθωτούς εργαζομένους, και συγκεκριμένα του προβλήματος της ανεργίας, έχει να λύσει τα προβλήματα που δημιουργεί σ' αυτό το ίδιο η κρίση, και συγκεκριμένα το πρόβλημα της εξυπηρέτησης του αυξημένου χρέους του, και είναι αναγκασμένο, αντί να αυξάνει, να μειώνει τις δαπάνες του για αγαθά και υπηρεσίες, για προσωπικό και για μεταβιβαστικές πληρωμές, για να μπορέσει να εξυπηρετήσει και να μειώσει το χρέος του.

Αλλ' ακόμη κι αν το δημόσιο χρέος δεν εξάλειφε ή, έστω, δε μείωνε τη δυνατότητα του κράτους να αυξάνει τις δαπάνες του σε περιόδους κρίσης κι επίσης ακόμη κι αν οι αυξή-

σεις των δημοσίων δαπανών δεν εγκυμονούσαν τον κίνδυνο μιας τέτοιας αύξησης του δημοσίου χρέους, η οποία να καθιστά στη συνέχεια αδύνατες οποιεσδήποτε αυξήσεις των δημοσίων δαπανών, ακόμη και τότε οι αυξήσεις των δημοσίων δαπανών έχουν ένα ορισμένο όριο. Το όριο αυτό προκύπτει από τη σχέση διαπλοκής του Δημοσίου με τον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας. Όλα όσα παίρνει το Δημόσιο από το εθνικό προϊόν —με εξαίρεση του μέρους του εθνικού προϊόντος το οποίο παράγουν οι απασχολούμενοι στο Δημόσιο— παράγονται από τον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας.

Αυτό το μέρος του εθνικού προϊόντος περιλαμβάνει όλα όσα αγοράζει το Δημόσιο με τις δαπάνες του για αγαθά και υπηρεσίες και όλα όσα αγοράζουν με τις μεταβιβαστικές πληρωμές και τις πληρωμές τόκων του Δημοσίου οι αποδέκτες αυτών των πληρωμών από τον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας. Ακόμη και για το μέρος του εθνικού προϊόντος, το οποίο παράγεται από τους απασχολούμενους στο Δημόσιο, δηλ. από το ίδιο το Δημόσιο, θα μπορούσε να λεχθεί ότι κατά κάποιον τρόπο παράγεται από τον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας. Κι αυτό, επειδή το Δημόσιο, το οποίο παράγει αυτό το μέρος του εθνικού προϊόντος, δε χρηματοδοτεί την παραγωγή του με δικούς του πόρους, τους οποίους προσπορίζει από την πώλησή του¹³, αλλά με πόρους που του μεταβιβάζονται, μέσω της φορολογίας¹⁴, από τον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας. Με άλλα λόγια: Ό,τι αγοράζουν οι εργαζόμενοι του Δημοσίου με τους μισθούς τους παράγεται από τον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας. Έτσι λοιπόν υπάρχει ένα —ανάλογα με τις συγκεκριμένες συνθήκες— μεταβαλλόμενο όριο, πέραν του οποίου κάθε αύξηση των δημοσίων δαπανών, δηλ. κάθε αύξηση των πόρων που μεταβιβάζονται, μέσω της φορολογίας, από τον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας στο Δημόσιο, θέτει σε κίνδυνο την αναπαραγωγή του ιδιωτικού τομέα της οικονομίας στο —τηρουμένων των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών της δεδομένης καπιταλιστικής συγκρότησης της κοινωνίας— αναγκαίο επίπεδο και συνεπώς θέτει σε κίνδυνο και την αναπαραγωγή του δημοσίου τομέα, η οποία, όπως είπαμε, εξαρτάται από τους πόρους που παίρνει το Δημόσιο από τον ιδιωτικό τομέα¹⁵.

Στην καπιταλιστική κοινωνία η ανεργία είναι κατά κανόνα αναπόφευκτη. Και η καταπολέμησή της αδύνατη. Όσοι ισχυρίζονται το αντίθετο δημιουργούν στους ανέργους και σ' όσους ενδιαφέρονται για την τύχη τους εφησυχαστικές φρούδες ελπίδες — συχνά σκοπίμως. Όπως π.χ. εκείνοι, οι οποίοι τελευταίως προσπαθούν να μας πείσουν ότι η σκληρή, περιοριστική οικονομική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των κρατών-μελών της τέλειωσε πλέον και ότι τώρα θα εισέλθουμε σε μια περίοδο ήττας, έστω, κεννσιανής οικονομικής πολιτικής αύξησης των μισθών και καταπολέμησης της ανεργίας.

Τι λοιπόν μπορεί να γίνει για την καταπολέμηση της ανεργίας; Μα προφανώς όλα όσα ήδη έγιναν και γίνονται —με τελικό αποτέλεσμα— το ποσοστό ανεργίας στη χώρα μας να διπλασιαστεί την τελευταία δεκαετία.

Σημειώσεις

1. Αφήνουμε εκτός θεώρησης τις δαπάνες του Δημοσίου για αποπληρωμές δανείων, διότι αυτές δεν έχουν καμιά επίπτωση στο εθνικό προϊόν και στο εισόδημα, αφού συνιστούν «μεταβιβάσεις περιουσίας».
2. Μπορεί, αν επιθυμεί κανείς, να υποθέσει ότι οι αρνητικές επιπτώσεις των εισαγωγών στη ζήτηση, στο εθνικό προϊόν, στην απασχόληση και την ανεργία αντισταθμίζουν ακριβώς τις αντίστοιχες θετικές επιπτώσεις του επιταχυντή.
3. Κάθε εργαζόμενος παράγει το μισθό του και τα κέρδη του καπιταλιστή του. Επειδή το Δημόσιο δεν παράγει κέρδος, κάθε εργαζόμενος στο Δημόσιο παράγει μόνο το μισθό του.
4. Μεταβιβαστικές πληρωμές είναι οι πληρωμές του Δημοσίου στα ταμεία κοινωνικής ασφάλισης, στα ταμεία ανεργίας και άλλες δαπάνες κοινωνικής πρόνοιας.
5. Προϋποθέτουμε, χάριν απλούστευσης, ότι η παραγωγικότητα της εργασίας δεν αυξάνεται. Αν αυξηθεί, τότε ο απαιτούμενος αριθμός νέων εργαζομένων θα είναι αντιστοίχως μικρότερος.
6. Η συνολική ζήτηση και το εθνικό προϊόν αυξάνονται εδώ, μόνο όταν ο φορολογικός συντελεστής ή/και η ροπή προς αποταμίευση των δημοσίων υπαλλήλων ή/και των αποδεκτών των μεταβιβαστικών πληρωμών είναι —όπως είναι στην πραγματικότητα— μεγέθη μικρότερα από τα αντίστοιχα μέσα μεγέθη.
7. Όταν όμως συντρέχει η περίπτωση, την οποία αναφέρουμε στην υποσημείωση 6, τότε η απασχόληση του ιδιωτικού τομέα της οικονομίας αυξάνεται, αλλά ελάχιστα.
8. Έχουμε προϋποθέσει ότι οι αυξήσεις των δημοσίων δαπανών, για τις οποίες ομιλούμε εδώ, είναι διαρκείς. Αν απαλείψουμε αυτή την προϋπόθεση, τότε οι καπιταλιστές —δεδομένου ότι κατ' αρχήν δεν επιθυμούν αυξήσεις των δημοσίων δαπανών— έχουν έναν ακόμη λόγο να προτιμούν τις αυξήσεις δημοσίων δαπανών για αγαθά και υπηρεσίες έναντι των αυξήσεων δημοσίων δαπανών για πρόσληψη νέου προσωπικού: Διότι οι πρώτες είναι συνήθως εφάπαξ αυξήσεις δαπανών, ενώ οι δεύτερες είναι συνήθως διαρκείς αυξήσεις δαπανών.
9. Προϋποθέτουμε αυτονοήτως ότι μόνον αυτοί δανείζουν το Δημόσιο.
10. Χάριν απλούστευσης δε θα θεωρήσουμε τους τόκους μέρος του εθνικού προϊόντος και θα προϋποθέσουμε ότι οι τόκοι δε φορολογούνται.
11. 0,1 τρισ. δραχμές είναι οι τόκοι.
12. Στο γινόμενο $1 \times 0,4$ το 1 παριστά την αύξηση του εθνικού προϊόντος και το 0,4 τη μέση ροπή προς καταλίσθηση μετά τους φόρους.
- 12α. Για την περαιτέρω θεμελίωση και ανάπτυξη των όσων ακολουθούν, δες Γ. Σταμάτης, *Προβλήματα Μακροοικονομικής Θεωρίας*, Αθήνα 1989, Εκδόσεις Κριτική, σσ. 271-326, και του ίδιου, *Τεχνολογική Εξέλιξη και Ποσοστό Κέρδους στον Μαρξ*, Αθήνα 1993, Εκδόσεις Κριτική, σσ. 348-383.
13. Το Δημόσιο δεν πωλεί, αλλά παρέχει χωρίς αντίτιμο τα αγαθά και τις υπηρεσίες που παράγουν οι εργαζόμενοι του.
14. Δεν παίζει ρόλο το γεγονός ότι κατά καιρούς το Δημόσιο προσπορίζεται αυτούς τους πόρους με δάνεια. Διότι τα δάνεια αποπληρώνονται κάποτε με φόρους.
15. Και η αναπαραγωγή του ιδιωτικού τομέα της οικονομίας εξαρτάται βέβαια από πόρους που παίρνει ο ιδιωτικός τομέας της οικονομίας από το δημόσιο τομέα. Μόνον που τους παίρνει χωρίς αντίτιμο, δηλ. δωρεάν. Τις τελευταίες δεκαετίες φαίνεται σαν ο ιδιωτικός τομέας της οικονομίας να κάνει λες και μπορεί να αναπαραχθεί με ένα συρρικνούμενο δημόσιο τομέα ή, εν τέλει, με έναν περίπου ανύπαρκτο δημόσιο τομέα. Η εντύπωση είναι εσφαλμένη. Οι καπιταλιστές γνωρίζουν πολύ καλά ότι ο ιδιωτικός τομέας δεν μπορεί να αναπαραχθεί χωρίς τους δωρεάν πόρους που παίρνει από το δημόσιο τομέα. Γι' αυτό και δε θέλουν να καταργήσουν αλλά να ιδιωτικοποιήσουν και δη κερδοφόρα μόνον τμήματα του δημόσιου τομέα, όπως ενέργεια, τηλεπικοινωνίες, ταχυδρομεία, συγκοινωνίες, λιμάνια, υγεία, εκπαίδευση, κοινωνική ασφάλιση κ.ά. Θα περάσουν πολλά χρόνια μέχρι να συνειδητοποιήσουμε τις καταστροφικές αλλαγές (βλ. ωστόσο τις ανεξέλεγκτες καταστάσεις που ήδη δημιουργήθηκαν στην Καλιφόρνια των ΗΠΑ στις αρχές του 2001 συνεπεία της «απελευθέρωσης» της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας). Ποιος π.χ. έχει σήμερα συνειδητοποιήσει πλήρως ότι και η αστυνομική ασφάλεια έχει ήδη εν μέρει ιδιωτικοποιηθεί;